

Jürgen Habermas signum

kommunikativt handlande och deliberativ demokrati

I MARS I år dog Jürgen Habermas, 96 år gammal. Hans djupgående analyser av de stora samhällsvetenskapliga frågorna gjorde honom till en av de mest lästa och respekterade sociologerna och filosoferna i modern tid. Särskilt viktig är hans omfattande teori om det kommunikativa handlandet (1981), som påvisar betydelsen av allas lika rätt till delaktighet vid skapandet av ett demokratiskt samhälle. Inspirationen till teorin fick han redan som ung då han konfronterades med sitt hemlands patologier, brutaliteter och politiska envælde i och med Nürnberggrättegångarna. Alltsedan dess var hans allt överskuggande ambition att klarlägga hur ett demokratiskt samhälle kan stärkas, det vill säga ett samhälle som värnar om mänsklig värdighet och grundas i en ömsesidig kommunikation i stället för våld.

Med följande debattinlägg avser vi att tydliggöra själva innebörden av Habermas begrepp om kommunikativt handlande och deliberation och argumentera för deras grundläggande betydelse för upprätthållandet av ett demokratiskt samhälle. Temat är angeläget då demokratin uppvisar en oroväckande tillbakagång enligt 2025 års demokrati rapport (Nord et al. 2025). Vid mätningarna fram till 2024, har andelen medborgare som lever under demokratiskt styre sjunkit till samma nivåer som 1985. När det gäller andelen demokratiska länder har den sjunkit till 1996 års nivåer. Dessvärre är denna fortgående tillbakagång global; den inbegriper även Väst Europa och USA. Liberal demokrati har därmed blivit det minst vanliga styrelsesättet i världen och är tillbaka på nivån kring 1990, alltså i slutet av kalla kriget. De mest iögonfallande problemen är att få uttrycka sig fritt i medier, att få diskutera politiska ämnen och osäkerhet för journalister samt inskränkningar inom akademi och kultur. Men det handlar också om att deliberativa aspekter ignoreras såsom ointresse för att göra ”offentliga resonemang [...] inkluderande” och de styrandes bristande ”respekt för opposition, pluralism och motargument” (2025:17). Dessa olika inskränkningar av demokratin brukar på engelska kallas ”backsliding” (Nord et al. 2025:13, Nord et al. 2026:10).

Enligt Nancy Bermeo, forskare vid Oxford University (2016, 2022), syftar begreppet backsliding på en mångfald olika företeelser men avser i grunden ”en avsiktlig avvikelser från ett ideal” (2016:6). Inom demokratiforskningen betecknar begreppet såväl yttre fenomen, till exempel kuppattade maktövertaganden, som inre, till exempel

gradvis urholkning av institutionella värden i etablerade demokratier. Hur backsliding sker vet vi dock relativt lite om (Bermeo 2016:5, Bermeo 2022:155–159). Den senare, inre formen av backsliding, antas dock kunna uppstå när ekonomin sviktar, särskilt när det skapar problem på lokal nivå. Ett exempel är det republikanska partiet i USA med president Trump i spetsen, som tvärtemot tidigare beslut, satsade på ökad oljeutvinning i kolbältena för att få fler röster i valet senare (Kvarnkullen 2025). Likaså antar man att vissa partier bjuder svagare motstånd mot backsliding än andra, något som också kan gälla republikanerna och president Trump, då han benådade alla som trängde sig in i Kapitolium (SVT Nyheter 2025). Eftersom USA, enligt demokrati rapporten uppvisar urholkningsprocesser som gör att landet inte längre kan klassas som en fullvärdig demokrati, ska vi ta president Trumps sätt att kommunicera som exempel på hur backsliding kan underblåsas.

Vår ståndpunkt är alltså att kommunikativt handlande och deliberation utgör de viktigaste motkrafterna mot backsliding i en modern välfärdsdemokrati. Vi fokuserar därför på spänningsfältet mellan medborgarna, deras vardagsverklighet och livsvärld, och institutionernas systemordningar. Därmed får den ”sociala världen” företräde, den kontext som förenar objektiva fakta, intersubjektivitet, normer och moral (Kihlström 2020:20).

Först (1) beskriver vi innebörden av det kommunikativa handlandet, hur det skiljer sig från ren information och vilken kraft det tillför demokratin genom sin intersubjektiva och kontextuella karaktär. Sedan (2) tydliggör vi hur den kollektiva viljan bildas och läggs till grund för en deliberativ demokrati, kännetecknad av solidaritet och legitimitet. Därmed framträder begreppens betydelse för ett livskraftigt kommunikativt folkstyre som kan indikera motåtgärder mot backsliding.

Intersubjektivitet och vardagsliv, demokratins sociala byggstenar

Demokrati betyder folkstyre och dagens välfärdsdemokratier är därtill representativa, det vill säga att invånarna väljer politiker som ska representera dem och fattar besluten. Detta innebär en viss distans till demokratins vardagsarbete, vilket kan ha en negativ påverkan på lyhördheten för medborgarnas behov. Filosofen Kristina Lafont (2020) vid Northwestern University menar att detta i sin tur kan minska medborgarnas intresse för att ta del i den självstyrande demokratiprocessen och göra dem likgiltiga inför sina lagliga rättigheter. Välfärdsstatens funktionalistiska perspektiv med institutionaliserade och byråkratiserade ordningar kan dessutom göra både medborgare och professionella i systemen okritiska och förändringsobenägna. Andra brister, som till exempel att klienter upplever sig vara lämnade i sticket, när ingen lyssnar på dem, när deras rätt till jämlikhet och respekt förbises, när deras människovärde kränkts, eller när de får ett allt eländigare vardagsliv, skapar dock en djupare uppgivenhet. Den är ännu mer problematisk för demokratin, då den kan undergräva dess solidaritet och legitimitet (Kihlström 2020).

Demokratin är alltså ingen ”fredlig seminarieövning” (Habermas 2023:83) där det övergripande målet är konsensus. I stället innebär den att medborgarna har rätt att säga

ja eller nej och initiera en diskussion, som kan "likna en strid" (s. 82) dock utan risk för uteslutning ur gemenskapen. Att kommunicera är emellertid att både säga något och att göra något. Det kan verka självklart i vardagslivet, där språkhandlandet tycks fungera rent intuitivt. Vi känner till exempel när någon ljuger eller "stilar sig, gör sig till" för att göra intryck, verka uppriktig. Vi kan också bli irriterade när någon uppträder störande eller bli på vår vakt när någon strategiskt försöker tillskansa sig något på den andres bekostnad eller bryter mot moral och normer som anses accepterade.

Länge likställdes dock kommunikation med en mer enkelriktad information där budskapets "sanning" enbart knöts till objektiva fakta. Inom välfärdspraktiken har detta främjat ett systemtänkande, som prioriterat specialisering och kategorisering. Sådant kan leda till att medborgarens synpunkter och intressen utestängs, vilket kan skapa störningar på olika nivåer, till exempel desintegration, demoralisering och social instabilitet (Finlayson 2005). Enligt Habermas är systemen inte bara relaterade till varandra i yttre mening. De har också ett inre samband, som reproduceras genom det kommunikativa handlandet hos individer i livsvärlden – en insikt som är avgörande för möjligheten att upprätthålla en aktiv demokrati (Kihlström 2012).

Frågan om sambandet mellan kommunikation och handlande har sysselsatt filosofer och sociologer sedan lång tid tillbaka. Habermas gav sig i kast med frågan genom att analysera kommunikation som ett socialt handlande. Därigenom byggde han vidare på insikter som utvecklats av flera tidigare samhällsvetenskapliga klassiker, till exempel George Herbert Mead, Emile Durkheim och Talcott Parsons. I en rekonstruktion av Meads arbeten om det sociala jaget och intersubjektiviteten framkom bland annat hur ett symboliskt förmedlat handlande kan regleras normativt och därmed erbjuda olika sociala roller, till exempel den som förälder. Mead förbisåg dock en viktig mellanliggande möjlighet som ett utvecklat modernt, lingvistiskt språk kan ge. Det medger nämligen att utsagorna kan preciseras och valideras, det vill säga mer ingående prövas om det som sägs är objektivt sant *och* normativt riktigt. Viktigt här är också att parterna kan säga ja eller nej till anförda anspråk, utan att riskera uteslutning ur gemenskapen.

Ett kommunikativt handlande innefattar därför *både* en objektiv och en normativ sanning, vilka prövas på olika sätt. Om den ena parten *säger* att veckan har tio dagar, så kan motparten acceptera eller bestrida detta genom en enkel kontroll av fakta. Alltså om det är sant eller falskt. Språkets potential innebär dessutom att om den ena parten *gör* något, till exempel sparkar på någon som ligger, kan mottagaren acceptera eller bestrida detta, men denna gång utifrån de värden (den moral) som gäller i deras sociala gemenskap. Här handlar det alltså om huruvida handlandet är normativt rätt eller fel, varvid moral och normer tjänar som bindande föreskrifter, som en social skyldighet i gemenskapen. Slutligen kan språket bedömas utifrån hur/när det uttrycks, till exempel i skratt, gråt, överlägsenhet eller underdånig stil. Sådana uttryck kan bara bedömas med tanke på om de är indirekt förnuftiga, det vill säga om de i sin autenticitet signalerar en känsla som grundas i accepterade normer. Om inte så uppfattas beteendet som irrationellt och motsägelsefullt, vilket skadar tilliten till personen. Ett senare exempel i denna text, som gäller president Trump, visar på detta.

Det moderna språket möjliggör alltså en kommunikativ ömsesidighet, en in-

tersubjektiv validering, samtidigt som det blottlägger en moral som kan *balansera* handlandet. För att påvisa detta kompletterade Habermas sin omläsning av Mead med en rekonstruktion av Durkheims studier av solidaritet och moral. Han fann därvid att även Durkheim förbisåg språkets möjligheter att precisera grunderna för handlandet. Durkheim förbisåg nämligen moralens sammanbindande funktion som en ”omkopplingsstation” (Habermas 1987:57) som samtidigt aktualiserar objektiv fakta (kognitiv sanning) och normativ riktighet (moralisk/etisk ”sanning”). Till skillnad från kommunikation som en enkel förmedling av information, så prövas alltså det kommunikativa handlandet utifrån om det är *sant* och *rätt*. Huruvida det är uppriktigt menat (i estetisk/expressiv mening) prövas däremot bara indirekt. Processen sker i en kontext som rymmer spänningen mellan systemens reglerade ordningar och individernas vardagsverklighet, livsvärld.

Parsons’ grundfråga gällde individernas frihetspotential i relation till de sociala systemen. Habermas fann hans analyser utomordentliga men kritiserade dem för att vara grundade i en monologisk modell, de saknade en samtalspart. Detta omöjliggjorde en intersubjektiv validitetsprövning, som kunde hjälpa aktören att handla utifrån tillgängligt förnuft. Parsons kunde därför inte visa att individen är fri att handla, utan denne riskerade en översocialisering, vilket innebar att individen styrdes alltför mycket av systemregler där friheten ersattes av beroende. Parsons förbisåg alltså hur handlandet kan koordineras genom språkets möjligheter att argumentera för ja eller nej, en kompetens som emellertid är nödvändig att utveckla i ett modernt, komplicerat samhälle.

Habermas kompletterade teorin om det kommunikativa handlandet med utläggningar om livsvärld och system. Livsvärlden utgör den kontext som individen hämtar sina föreställningar ifrån. Den kan ses som en del av vardagsverkligheten och fungerar som en outtömlig bakgrundsresurs. Från den hämtar vi ett tema, som kan tolkas och bedömas intersubjektivt, så att det mest konstruktiva, förnuftiga handlandet framträder. Bildligt talat, lämnar vi sedan tillbaka temat, men då som en formulerad och prövad kunskap, vilket gör delar av livsvärlden rationaliserad och symboliskt reproducerad. Den hjälper oss också att hantera en situation. Ibland kan vi lugnt och passivt förlita oss på livsvärlden, när deltagarna i situationen vet hur man ska handla. Ibland, när situationen är helt ny, till exempel hur man hälsar i ett främmande land, måste vi dock vara mer aktiva och försöka förstå hur vi ska agera. Livsvärlden kan aldrig helt uttömmas, men vi kan förlora kontakten med den och gå vilse, exempelvis ungdomar som saknar någon att prata med om sina erfarenheter.

För att klarlägga systemens karaktär polemiserade Habermas med sociologen och den samtida systemteoretikern Niklas Luhmann I stället för att som Habermas knyta systemen till integration, så knöt Luhmann dem till funktion (Kihlström 2012). Då framträdde de som självständiga, autopoetiska system, som var nödvändiga för att upprätthålla social ordning i ett samhälle präglad av objektifiering, specialisering och koder. Habermas kritiserade detta synsätt, då det bygger på en äldre, *body–mind*-modell utan intersubjektivitet. Systemet blev då okänsligt för etik och moral och kunde därigenom börja prioritera sig självt, vilket ökade risken för ”kolonialisering” och för assimilering i stället för integrering. Systemen kan visserligen agera utanför ett

kommunikativt sammanhang, men det gäller främst de ekonomiska systemen och inte de administrativa inom till exempel välfärden. I vilket fall som helst så lever de alla på lånad tid (Habermas 1997). De är alla i grunden skapade av medborgarna och kan återkallas av dem för att laddas på nytt (Habermas 1987). Rationalisering och kodifiering, är känsliga processer, särskilt om de berör utsatta medborgare som behöver få hjälp att reflektera över sin specifika situation. Därför är det viktigt att förstå hur och när systemen används, så att de inte skapar dysfunktionalitet.

Kollektiv viljebildning, solidaritet och legitimitet, demokratis deliberativa byggstenar

Demokratin är en ständigt pågående process, som kan utveckla destruktiva sidor, även om intentionerna är goda. Lafont (2020) uppmärksammar några som berör ordningar i demokratis själva system, till exempel att undvika en tidskrävande debatt och ersätta den med en "blind tillit" till experter (Lafont 2020:10) En annan är att nöja sig med majoritetsbeslut utan föregående diskussioner. Det bygger ofta på antagandet att medborgare har så djupt oförenliga uppfattningar i politiska frågor att det blir poänglöst att ens diskutera dem. Då kan man också förbise destruktiva sociala omständigheter som stora grupper lever under. Dessa former av backsliding kan reducera demokratin till enbart procedurer eftersom medborgarnas mer nyanserade och specifika erfarenheter nonchaleras. På sikt skadar detta tilltron till och intresset för politiken, och förstör "kärnan i den demokratiska idén" (Habermas 2020:1).

Liknande tendenser uppmärksammar forskaren De Rosa vid University Niccolò Cusno (2026:143) när man i en situation sätter sin tillit till majoriteten för att rättfärdiga "hårdför politik" och låter ledarna oemotsagda företräda "a homogeneous populace- the real people" (De Rosa 2026:143). Denna form av backsliding har vi också hört från president Trump, när han skapat en atmosfär, i vilken kritiker förlöjligats och avskedats (Biblioteksbladet 2025). Detta förlamar den offentliga debatten och begränsar medierna. Det republikanska partiet har också bytt ut illojala domare, vilket riskerar att domstolarna underställs politiken, och därmed undergräver demokratin (De Rosa 2026:145). Enligt författaren kan motåtgärder vara att vitalisera och återuppväcka demokratis moral och initiera ett långsiktigt arbete för att stärka dess institutioner.

Centralt i en deliberativ demokrati är den kollektiva viljebildningen, som avser en ömsesidig prövning av *parternas reella intressen*. Prövningen skiljer sig från de reflektioner parterna gör när de söker utröna premisserna för sitt *eget* kommunikativa handlande. Vid kollektiv viljebildning sker i stället argumenteringar och förhandlingar inom ramen för institutionaliserade procedurer, där moralen stöds av lagen (Habermas 1993). Besluten kommer därmed in i systemet på ett sätt som gör att deltagarna kan säga att de följer lagen. Detta skapar en balans som gynnar den sociala gemenskapen och dess systemordningar. Praktiskt betyder det att parter som står inför ett problem som de inte kan lösa på egen hand, frågar sig "vad gör vi?" i stället för "vad gör jag?" Beslutsprocessen följer två steg. I det första fastställs huruvida normen är legal och

universell, det vill säga om den kan gälla alla. I det andra steget fastställs om lagen kan tillämpas på det aktuella fallet, det vill säga om det valda intresset i situationen kan accepteras av alla i en liknande situation, från ”den moraliska utgångspunkten”, det vill säga om det är opartiskt (Kihlström 2020:84).

I den senaste *demokratirapporten* (2025), heter det om den deliberativa processen att den skapar ”ett offentligt förnuft, fokuserat på det allmänt goda som motiverar de politiska besluten” samt att ”det kräver respektfulla dialoger på alla nivåer — från där preferenser skapas till själva besluten, hos informerade och kompetenta deltagare som är öppna för övertalning” (Nord et al. 2025:59). Om den kollektiva viljan missbrukas och intersubjektiviteten förbises, så undergrävs legitimiteten. Det kan handla om att felaktigt utnyttja strukturen, att införa särskilda, påhittade krav angående genomförandet eller att framställa ordningen som en lag i sig. En bortslarvad legitimitet skadar också solidariteten. Det räcker inte att den blivit erkänd som ett grundläggande politiskt värde i demokratin, institutionaliserad och abstrakt. Om solidariteten utesluter vissa grupper, inte räknar vissa individer, så skadas deras rättmätiga känsla av värdighet och gör solidariteten meningslös, tom (Lundälv & Kihlström 2024). Systemen kan alltså bli alltför instrumentella och byråkratiska, och ”använda det mänskliga subjektet utan att ge något tillbaka” (Brunkhorst 2005:82). Detta kan generera en ”radikal av-solidarisering” (Brunkhorst 2005:83).

Habermas understryker bestämt att demokratin måste vara deliberativ, det vill säga måste bygga på en politisk gemenskap där parternas beslut föregåtts av diskussioner i offentligheten före majoritetsbesluten. Då ställer sig de berörda bakom beslutet och ser sig som dess upphovsmän. ”Liberala fri-och rättigheter faller inte ned från himlen” (Habermas 2023:99) utan härrör från en lång integrerande kamp om hur vi vill ha vår konstitution. Detta aktualiserar också demokratin som en läroprocess, där det är en politisk dygd att ta del av varandras erfarenheter och kunskaper och tänka sig in i den andres perspektiv.

Ett kommunikativt folkstyre

Habermas deliberativa demokratimodell visar sig omfatta ett flertal grundläggande värden som format det moderna demokratiska välfärdssamhället. De viktigaste har vi uppmärksammat här: medborgarnas/individernas lika rätt att få uttrycka sin åsikt, att få säga ja eller nej utan att bli uteslagna ur gemenskapen, att få åberopa sin erfarenhet och sitt synsätt, att mötas av respekt, okränkbarhet, att få sina mänskliga rättigheter tillgodosedda och dessutom att kunna förvänta sig rättvisa och solidaritet.

Flera, även Habermas själv, uttrycker dock stor oro för att dessa samhällsvärden ska undergrävas. Orsakerna kan vara en förändrad mediekultur som kapslar in utövarna via sina ensidiga utsagor och gör social integration omöjlig, på ”fake news” som skapar osäkerheter och undergräver sanning och kunskapsutveckling och på en politik som tenderar att smälta samman med marknaden. När dessa fenomen etablerat sig så riskerar den politiska offentligheten att ”förtvina” och själva staten att förlora sin demokratiska substans (Habermas 2023:118).

Oron är inte obefogad. President Trump underblåser den på många sätt i sina tal, där den objektiva *sanningen* ersätts med subjektiva påståenden, där en diffus moral splittrar den sociala gemenskapen så att frågor om vad som är rätt och fel blir omöjliga att klarlägga och där hans subjektiva utspel skapar stor osäkerhet om vilken verklighet han hänvisar till. Än tydligare blir hans irrationella kommunikation när den ställs emot det tal som kung Charles III höll den 28 april 2026 i den amerikanska kongressen (Flemmich 2026; Isaksson 2026). Med hjälp av allmänt vedertagna fakta beskrev han de viktigaste händelserna som de två länderna genomlevt som partner. Därmed tydliggjordes parternas gemensamma plattform som hjälpte dem att tolka vidare utsagor. Dessa framfördes av en erfaren, ansvarstagande person, med humor och skärpa, ironiskt nog en kung med anor och rötter i både kolonial historia och envælde. Det kunde ha blivit helt fel om kung Charles III inte hade lyckats förena det *sanna* och det *uppriktiga* i en moralsyn, som parterna kommit överens om genom mångåriga kamper och stridigheter om vad som ska anses vara *det rätta*. I talet framställdes det som en demokrati grundad på värden där alla medborgare inkluderas, där mångfald och respekt för oliktankande och mänsklig värdighet ska gälla och där ömsesidiga samtal ska utgöra grunden för fredlig samexistens – allt detta i en skarp kontrast till de förvirrande utsagor som president Trump levererat de senaste åren. Talet visar på skillnaden mellan ett kommunikativt handlande i en demokrati med deliberativa ambitioner och en kommunikation som signalerar sönderfall och där *backsliding* får fritt spelrum i både ord och handling.

Med vår genomgång menar vi att teorin om kommunikativa handlandet och deliberativ demokrati erbjuder en detaljerad och angelägen kunskap om vad som gäller för upprätthållandet av demokratin. Denna kunskap borde dock utvecklas och dess tillämpning fördjupas, särskilt i *den sociala sfären*, det vill säga inom demokratins institutioner och professionella arbete. Där kan perspektiven tjäna både som ideal och ”brandvägg” mot backslidingstendenser och samtidigt ge tydliga anvisningar om hur brister i genomförandet av demokratiprocesser kan justeras.

Anita Kihlström, docent i socialt arbete (pensionerad), Göteborgs universitet.

Jörgen Lundälv, docent i socialt arbete, Göteborgs universitet.

Kontakt: Jörgen Lundälv, Sprängkullsgatan 23, 405 30 Göteborg

Jorgen.Lundalv@socwork.gu.se

Referenser

- Bermeo, N. (2016) "On Democratic Backsliding." *Journal of Democracy*, 27(1), s. 5–19. <https://doi.org/10.1353/jod.2016.0012>
- Bermeo, N. (2022) "Questioning Backsliding." *Journal of Democracy*, 33(4), s. 155–159. <https://doi.org/10.1353/jod.2022.0054>
- Biblioteksbladet. (2025) "Kongressbibliotekets chef sparkad av Trump", 9 maj. <https://www.biblioteksbladet.se/nyheter/internationellt/kongressbibliotekets-chef-sparkad-av-trump/>
- Brunkhorst, H. (2005) *Solidarity. From Civic Friendship to a Global Legal Community*. Cambridge: The MIT Press.
- De Rosa, R. (2026) "Democracy in the Balance. The Impact of Populism and Autocracy on Global Power Dynamics", s. 141–157 i M. Ruzzeddu, J. Šubr & N. Maslowski (red.) *Society of the Future*. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-032-11658-1_11
- Finlayson, J. G. (2005) *Habermas. A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Flemmich, J. (2026) "Kung Charles till USA:s kongress: 'Vi kan enas om att vi inte alltid är överens'", YLE 29 april. <https://yle.fi/a/7-10097629>
- Habermas, J. (1981) *Theorie des kommunikativen Handelns, Band 1, Handlungsrationalität und Gesellschaftliche Rationalisierung, Band 2, Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Suhrkamp Verlag. Frankfurt am Main.
- Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action*, band 2, *The Critique of Functional Reason*. Oxford: Polity Press.
- Habermas, J. (1993) *Justification and Application. Remarks on Discurs Ethics*. London: The MIT Press.
- Habermas, J. (1997) *Between Fact and Norms*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. (2020) "Commentary on Cristina Lafont, Democracy Without Shortcuts", *Journal of Deliberative Democracy* 16(2), s. 10–14. <https://doi.org/10.16997/jdd.397>
- Habermas, J. (2023) *Offentlighetens nya strukturomvandling och idén om deliberativ demokrati*. Göteborg: Daidalos.
- Isaksson, S. (2026) "Kung Charles hyllar relationen till USA: 'Eviga och oersättliga'", SR 28 april. <https://www.sverigesradio.se/artikel/kung-charles-hyllar-relation-till-usa>
- Kihlström, A. (2012) "Luhmanns' System Theory in Social Work. Criticism and Reflections", *Journal of Social Work* 12(3), s. 287–299. <https://doi.org/10.1177/1468017310386425>
- Kihlström, A. (2020) *Communicative Legitimacy. Habermas and Democratic Welfare Work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kvarnkullen, T. (2025) "Väntad oljeboom efter Trumps vinst: 'Vi behöver borra'", "TV4 på plats i oljebältet: Klimatförändringarna är en myt", TV4 2 januari. <https://www.tv4.se/artikel/69kzgVydpySnnfTWn0PioO/trumps-loften-har-vaeckt-hopp-haer-hoppas-invanarna-pa-oljeboom>

- Lafont, C. (2020) *Democracy Without Shortcuts. A Participatory Conception of Deliberative Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Lundälv, J. & A. Kihlström (2024) "Solidarity in social policy – the extent of drain risk. A study focusing on the two dominant political blocs in Sweden", *Sociologisk forskning* 61(1), s. 65–90. <https://doi.org/10.37062/sf.61.25710>
- Nord, M., D. Altman, F. F. Angiolillo, T. Fernandes, A. G. God & S. I. Lindberg (2025) *Democracy Report 2025: 25 Years of Autocratization-Democracy Trumped*. Göteborg: Göteborgs universitet, V-Dem Institute.
- Nord, M., D. Altman, T. Fernandes, A. G. God & S. I. Lindberg (2026) *Democracy Report 2026: Unraveling the Democratic Era?* Göteborg: Göteborgs universitet, V-Dem Institute.
- SVT Nyheter (2025) "Donald Trump benådar över 1 500 personer" SVT 23 januari. <https://www.svt.se/nyheter/utrikes/trump-har-skrivit-under-ordern-om-att-lamnaparisavtalet>